

Lodovico Guicciardini

Een onbekend en onbemind meester

Stanislas De Peuter

Fig. 1
Zicht Antwerpen (uitgave Willem Blaeu 1612)

1. Verhuld in de mist der tijden

De naam Lodovico Guicciardini doet bij velen van ons een belletje rinkelen, maar toch is vrij weinig over hem gekend. Veel verder dan "die Italiaan die zich in Antwerpen in de 16^e eeuw vestigde en daar een werk over *De Nederlanden uitgaaf*" komen we niet. Deze bijdrage gaat dieper in op Guicciardini's meesterwerk, de *Descrittione di tutti I Paesi Bassi altrimenti detti Germania inferiore* of in het Nederlands *Beschryvinghe van alle de Nederlanden anderssins gheuoemt Neder-Duytslandt*; met speciale aandacht voor haar kaarten. De *Beschryvinghe* is een originele historische studie uit 1567 over de Nederlanden, met speciale focus op Antwerpen. Het was vernieuwend en baanbrekend zowel voor haar geschiedkundige analyse als voor de prenten, zichten en kaarten die erin verwerkt zijn.

Maar waarom is het dan dat de man en zijn werk edele onbekenden blijven. Hiervoor zijn mogelijk een aantal redenen te bedenken:

- Vooreerst had Guicciardini het 'ongeluk' dat zijn Beschryvinghe uit 1567 luttele jaren later volledig overschaduwde werd door de eerste edities van de Vlaamse grootmeesters van de cartografie: Abraham Ortelius en Frans Hogenberg. De eerste uitgave van het *Theatrum Orbis Terrarum* van Ortelius verscheen in 1570 en het eerste deel van het fameuze *Civitates Orbis Terrarum* van Braun Hogenberg volgde al in 1572. Uiteraard gaat het om twee louter cartografische werken die een wereldbeeld willen tekenen. Hun invalshoek is anders en toch veel ruimer. Maar men kan er niet onderuit dat de cartografische inbreng van en huidige beoordeling over Guicciardini hieronder lijdt.
- De visuele aantrekking van de Beschryvinghe is helaas ook minder dan deze van voornoemde grootmeesters. Terwijl een gemiddelde kaart van Ortelius of Hogenberg ongeveer 40 cm x 50 cm is, zijn de zichten van Guicciardini vooreerst van diverse grootte. Terwijl de belangrijkste stadszichten uit de eerste editie nog 25 cm x 35 cm meten, zijn de meeste kaarten uit latere edities niet groter dan 20 cm x 30 cm; bovendien zijn de latere kaarten en kaartboekjes van 15 cm op 20 cm prominent aanwezig. Hierbij komt nog dat de eerste vier uitgaven van de Beschryvinghe – dit is tot 1580 – voornamelijk uit houtsneden bestonden.(1) In feite was de toepassing van dit procedé al lang achterhaald. De eerste uitgaven van Ortelius en van Braun Hogenberg - hierboven vermeld - bestonden al uit kopergravures.
- Maar allicht de allerbelangrijkste oorzaak voor de mindere gekendheid en geliefdheid van de Beschryvinghe ligt misschien in haar moeilijker 'identificatie'. *Wanneer is een Guicciardini een Guicciardini?* Het werk was zo populair dat er tot 1662 25 uitgaven volgden. Hijzelf heeft er in zijn leven maar acht gekend. De Beschryvinghe werd heruitgegeven, aangepast, verkort, veranderd, maar steeds min of meer onder dezelfde titel en met verwijzing naar Guicciardini. Kaarten en zichten werden constant gewijzigd. Hieraan was ook de evoluerende politieke toestand niet vreemd. In welke mate is dan bijvoorbeeld de publicatie van Willem Blaeu(2) uit 1612 – de eerste uitgave in het Nederlands – met wel 100 kaarten en zichten nog *een Guicciardini* te noemen? Hierbij komt nog dat de kaarten constant gewijzigd werden maar dat de tekst essentieel dezelfde is gebleven. Deze uitdijende spreidstand kwam het werk ook niet ten goede. En zo blijft de Toscaanse dauw toch nog altijd hangen...

2. Lodovico en zijn familie

De Guicciardinis zijn een geslacht van adellijke grootgrondbezitters uit Firenze. Tussen de veertiende en zestiende eeuw waren diverse leden van de familie bedrijvig in het Florentijnse stadsbestuur – min of meer dus ten tijde van de hoogdagen van de macht van de Medici.(3) In de vroege zestiende eeuw legde de familie zich toe op internationale handel. Girolamo, oom van Lodovico, stichtte het familiefiliaal in Antwerpen in 1519. Hij verzocht zijn broer Jacopo (1483-1552), Lodovico's vader, om steun van diens kinderen. Jacopo had tien kinderen, waarvan er vijf ooit bedrijvig zijn geweest in Antwerpen. En zo gebeurde het dat Lodovico, geboren op 19 augustus 1521, eerst tussen 1538 en 1541 de familie vertegenwoordigde in Lyon, maar in 1541 naar Antwerpen kwam en zich daar vestigde. Hij zou er de rest van zijn leven blijven. Het familiebedrijf in Antwerpen zou voornamelijk actief geweest zijn in de handel in graan, wijnen, textiel en verfwaren. Mogelijk was ook niet hij maar zijn broer Gianbattista de leider van het bedrijf.

Lodovico's tijd in Antwerpen was niet onverdeeld gelukkig en voorspoedig. In 1569 zat hij zestien maanden in de gevangenis (waarvan minstens zes maanden in Vilvoorde) omdat hij kritiek had geleverd op Alva's invoering van de Tiende Penning.(4) In 1582 belandde hij opnieuw in de gevangenis op beschuldiging van medeplichtigheid aan een mislukte moordaanslag op Willem van Oranje. Hoewel Guicciardini in de jaren '60 en '70 een drietal onroerende goederen in Antwerpen had aangekocht, eindigde zijn leven toch in armoede. In 1584-1585 werd hij ontlast van betaling van de belasting van de Vijfde Penning.(5) Lodovico overleed op 22 maart 1589 en hij werd bijgezet in de O.L.V.-kathedraal in Antwerpen.(6)

3. De eerste uitgave

Met de Beschryvinghe was Guicciardini niet aan zijn proefstuk toe. Reeds in 1565 gaf hij een beschrijving van Europa uit, met nadruk op de Nederlanden.(7) In feite was het een jaarkroniek voor

de zestiende eeuw tot 1560. Maar het hielp als voorbereiding voor de redactie van de Beschryvinghe. Op 29 september 1565 had Willem Silvius, een Antwerpse drukker en uitgever, een privilege van koning Filips II voor tien jaar verkregen om de Beschryvinghe uit te geven. In 1567 verscheen dan de eerste druk(8), met een lofzang en portret van Filips II. Deze Italiaanse uitgave staat vol drukfouten en is onverzorgd. Mogelijk is dit te wijten aan de politieke troebelen waarbij drukker Silvius in 1568 zelfs in de gevangenis terecht kwam.

De hoofdk kaart, deze van de XVII Provinciën, is van de hand van C.D. Hooghe. De kaart van Vlaanderen toont de vier beren met hun vlag.(9) Inhoudelijk was het kernstuk een afzonderlijke beschrijving van Antwerpen, opgedragen aan het stadsbestuur. Vervolgens besprak Guiccardini de ambachten (met statistieken) en de rechten en plichten van de burgers. Vervolgens kwamen de andere vorstendommen aan bod. Voor Artesië meldde hij dat daar zoveel graan werd verbouwd dat zowel Brabant als Vlaanderen zich hier kwamen bevoorraden. Over Zeeland weidde hij uit over de overlast aan vliegen, te wijten aan het zachte klimaat. Over Vlaanderen stond hij stil bij de kleinere handelsconcurrenten van Antwerpen. Soms verwees hij tussendoor naar de goddeloze tijd die het christendom van de vaderen te schande maakt. Hij stelde zich de vraag wat Caesar juist met 'België' bedoelde. Bij Luik verwees hij naar Ambiorix, maar het is onduidelijk of hij een fan was van Caesar of van de Eburonenleider. Voor Luxemburg hekelde hij de feodale toestanden aldaar. Tot slot werd ook nog Aken besproken, deel uitmakende van het Romeinse Germania Inferior.

4. De politieke toestand grijpt in op de Beschryvinghe

Wanneer de Beschryvinghe in 1567 verscheen, zaten de Nederlanden in volle crisis en burgeroorlog. De beeldenstorm in Steenvoorde was net aangevat in 1566 en het daaropvolgend jaar zond koning Filips II de hertog van Alva uit om orde op zaken te stellen. De diverse edities van het werk zijn onlosmakelijk van de politieke context van het ogenblik. In 1580 had Plantin een privilege voor twaalf jaar ontvangen. Guiccardini had nieuwe gegevens verzameld en voegde deze toe. Het werk breidde uit naar 55 illustraties. Helaas niet op een systematische wijze: de in 1568 onthoofde Egmond was nog steeds (zoals in de eerste uitgave) 'stadhouder' en verwijzingen uit de versie van 1567 naar 'twee' of 'vier' jaar geleden bleven ongewijzigd. Vele van de nieuwe tekstwijzigingen hadden overigens betrekking op de politieke situatie van vóór 1560. Maar het werk en zijn drukker hadden faam verworven, zodanig zelfs dat Utrecht en Leiden betaalden om 'beter' voorgesteld te worden.

Toen Plantin zijn editie voor 1581 voorbereidde en een nieuwe serie van koperplaten aanmaakte, was het nog niet zeker of koning Filips II zou worden afgezworen (ten voordele van de hertog van Anjou). Dit zou uiteindelijk pas middels het Plakkaat van Verlatinghe op 22 juli 1581 gebeuren, maar Plantin publiceerde zijn uitgave reeds in maart 1581. Gevolg van deze onstabiele en niet ongevaarlijke toestand was dat Plantin besloot om de dubbele pagina die voorzien was ofwel voor Filips II ofwel voor Frans van Anjou onbedrukt te laten. De toenmalige kostprijs was acht gulden voor de Franse versie. Guiccardini ontving als honorarium van de stad: 200 gulden, vijftig exemplaren van zijn boek en een waarde van veertig gulden aan andere boeken. Voor zijn editie van 1582 had Plantin 'stickers' voorbereid van beide vorsten, die al naargelang de gelegenheid op de lege ruimten konden geplakt worden. In deze editie komen volgende vernieuwingen aan bod: een lofrede voor de Duitse Hanze, een verwijzing naar de humanist Janus Doussa uit Leiden (maar dan weer niets over de stichting van de universiteit aldaar in 1575) en een verhandeling over turf in Friesland. De enige Nederlandse paus, Adrianus VI, wordt een volle bladzijde toebedeeld. De editie uit 1582 bezit nog een eigenaardigheid. In de vorige edities waren de kaarten niet noordwaarts gericht, omdat Guiccardini "zoveel mogelijk land" wilde tonen. In de uitgave van 1582 worden de kaarten los bijgebracht zodat de lezer ze correct kon richten.

De volgende versie, uit 1588, was de laatste editie gedurende dertig jaren die in Antwerpen zou gedrukt worden.(10) Het was tevens de laatste tussenkomst van drukker Plantin. Excuses worden gemaakt over de geringe aandacht aan de recente oorlogshandelingen. De kaarten worden nu op het einde van het werk gegroepeerd. Deze editie wordt echter wel aanzien als de mooiste uitgave van de Beschryvinghe. Plantin had speciaal nieuwe koperplaten vervaardigd. Dit wijst er allicht op dat hij nog latere edities op het oog had. Echter, hijzelf en Guiccardini zouden in 1589 overlijden. Deze uitgave zou op 410 à 416 exemplaren zijn gedrukt.

5. Intermezzo: een Europese kruisbestuiving

Een speciale editie uit 1580 kan niet onvermeld blijven. In dat jaar verscheen in Basel de eerste en enige Duitstalige geïllustreerde editie bij Sebastian Henricpetri. Deze drukker was de zoon van de bekende Heinrich Petri, die sinds 1544 vele edities van de *Cosmographia* van Sebastian Münster had uitgegeven. Henricpetri gebruikte voor zijn Duitse versie van de Beschryvinghe enkele illustraties en randversieringen van de *Cosmographia*, maar ook prenten(11) uit de Beschryvinghe zullen in latere versies van de *Cosmographia* opduiken.

6. Een totaal nieuw leven

Uit het bovenstaande blijkt duidelijk dat er onmogelijk kan gesproken worden van één afgelijnd werk van de Beschryvinghe. Tussen 1567 en 1662 werden 26 edities uitgegeven, in minstens 37 drukken.(12) De evoluerende politieke toestand en de verschuiving van het zwaartepunt van Antwerpen naar Amsterdam, zorgden ervoor dat de elkaar opvolgende uitgevers verschillende accenten legden.

De volgende editie in de Nederlanden (dus na deze van 1588) zou pas 21 jaar later volgen. Maar in 1609 was het politieke klimaat in de Nederlanden totaal veranderd. De Beschryvinghe zouden voortaan voornamelijk in Amsterdam gedrukt worden. De nadruk van de inhoud en van de kaarten kwam meer en meer op de jonge Republiek te liggen. Omdat Cornelis Claesz(13) niet over de koperplaten van Plantin kon beschikken, liet hij Pieter van der Keere (Petrus Kaerius, gekend van de *Leo Belgicus*) en Pieter Bas in 1609 een volledig nieuwe set van platen voorbereiden. Tevens breidde hij het werk uit tot 93 zichten en kaarten. Voor deze Franse uitgave werd de oorspronkelijke Franse tekst van de Bellefrost(14) door de uit het Zuiden afkomstige Petrus Montanus (Gent, 1560 - Amsterdam, 1628) geactualiseerd. De nieuwe tekst werd in een kleiner lettertype gedrukt om het verschil met de oorspronkelijke tekst goed weer te geven; steeds met vermelding 'addition'. Het was Montanus die Amsterdam een prominente plaats toebedeelde en hij schonk Hoorn, Enkhuizen en Alkmaar meer ruimte. Het is in feite door de vertaling van Montanus en zijn aanvullingen dat het leven van de Beschryvinghe werd verlengd.

De illustratie hieronder geeft de veranderde politieke realiteit weer. De Beschryvinghe uit 1609 krijgt een nieuw titelblad dat de ontmoeting tussen de veldheren Maurits en Spinola prominent toont: in dat jaar ving immers het Twaalfjarig Bestand aan. Op de achtergrond worden een Nederlandse haven (links) en een Spaans berglandschap (rechts) vredig afgebeeld. Vooraan houden twee jonkvrouwen een schild vast waarop twee handen elkaar schudden met middenin een brandend hart. Deze titelprent is vervaardigd naar een ontwerp van David Vinckboons (Mechelen, 1576 - Amsterdam, 1632).

Fig. 2
Zicht van de titelpagina (Uitgave Claesz 1609)

Amsterdam nam van dan af de centrale plaats in. Meerdere stadszichten (waaronder de Oude Kerk, de Nieuwe Kerk, de Dam en de Waag) werden opgenomen. Mede voor de in 1602 opgerichte Vereenigde Oostindische Compagnie diende een beursgebouw opgericht te worden. Zij was immers de eerste vennootschap op aandelen in de wereld. In 1611 werd op het Rokin de 'beurs van Hendrick de Keyser' (architect) geopend. Naast de gebruikelijke goederenhandel vond er ook al handel in leningen en obligaties plaats. Vanaf 1621 volgde eveneens de handel in WIC-aandelen. Dit bekende zicht is afkomstig van C.J. Visscher en werd voor het eerst in de Beschryvinghe opgenomen in de editie van Willem Blaeu in 1612. Het gebouw bestond uit een rechthoekige binnenplaats met daaromheen een zuilengalerij, waar de handel werd bedreven. De 42 zuilen waren genummerd en deden dienst als ontmoetingsplaats voor een bepaalde handel. Zo was er telkens een aparte zuil voor de handel bijvoorbeeld in huiden of in zout. De beurs had beperkte openingsuren (van 11 tot 12 uur) zodat zoveel mogelijk handelaren op deze plaats konden samenkomen. Doordat ze gedeeltelijk was gebouwd op brugbogen konden schepen met gestreken mast onder de beurs door varen. Linksonder plaatste Visscher volgend loflied van P.C. Hooft:

“Godinnen slijbberglad des Amstels, die de voet van dit zwaarlijvig werk belikt, wilt u niet belgen dat gij benauwder speelt met uw zwierende vloed hier, waar vijf kelen haar (met kunst gemetst) verzwelgen. De beurs verrijst er, tot ontvangst der volken vreemd, door de langarmde zee, de vader aller meren, en door uw maagschap dat aan 's werlds bodem zwemt gezonden, om uitheems uw schelpen te stofferen.”

Fig. 3
Zicht van het beursgebouw Amsterdam (Uitgave Willem Blaeu 1612)

7. De verdere edities

Een volgend keerpunt was de eerste Nederlandse uitgave door Willem Blaeu in 1612. De vertaling was van de hand van Cornelis van Kiel (ook bekend als Kiliaan; Duffel, 1528/9 - Antwerpen, 1607) op basis van de tweede Italiaanse uitgave. Hij zou echter de publicatie van het werk niet meer meemaken. Belangrijke aanvullingen werden aangebracht door Montanus. Voor deze bijdrage statueerde de Staten-Generaal een resolutie op 21 augustus 1612 en verleende hem 60 gulden.⁽¹⁵⁾ In het rijtje van cartografen, die van ver of dichtbij betrokken waren bij de diverse uitgaven van de Beschryvinghe, dient overigens absoluut ook Janssonius vermeld te worden. Hij kwam in 1624 in bezit van de koperplaten van Willem Blaeu en hij zou de volgende decennia meerdere uitgaven verzorgen.

Edities van het werk werden in vele Europese steden gedrukt. Buiten de Nederlanden zijn drukken gekend uit Basel (Henricpetri, 1580), Frankfurt (Schmidt, 1582), Rome (Martinelli, 1588), Londen (Short, 1593), Calais (Maire, 1609), Rouen (Besogne, 1647) en Parijs (Clousier, 1665). De oorspronkelijke taal was het Italiaans. Guicciardini hield zich enkel bezig met deze taalversie. Vanuit het Italiaans werd het werk vertaald in het Latijn, Frans, Duits en Nederlands.⁽¹⁶⁾ Uit 1636 stamt een Spaanse versie die echter nooit gedrukt werd. Het manuscript document wordt bewaard in de Biblioteca Nacional te Madrid.

Meerdere boekformaten verschenen: naast de gebruikelijke folioversie, werden meerdere kleine versies in duodecimo ⁽¹⁷⁾ uitgegeven. Een eerste uitgave van zulke miniatuurkaarten werd door Willem Blaeu uitgegeven in 1634, gevolgd door een licht gewijzigde druk in 1635. Deze pocketversies bevatten beduidend minder kaarten, nl. 53. Er volgden zelfs oblongformaten,⁽¹⁸⁾ met voornamelijk stadszichten voor. De eerste oblongversie werd door de Arnhemenaar Jan Jansz uitgegeven in 1613.⁽¹⁹⁾ Het was Pieter van der Keere die voor Jan Jansz de nieuwe kaarten, waaronder vele stadszichten, graveerde. De oblongversie van Jan Jansz uit 1616 is de meest uitgebreide qua aantal kaarten en zichten, namelijk 108. Het is dan ook moeilijk om te bepalen wanneer de Beschryvinghe voor een laatste maal is uitgegeven. Het is verdedigbaar dat Janssonius de laatste folioversie uitgaf in 1648 en dat de laatste pocketversies van de hand van Meurs (1660 en 1662) zijn. Zelfs na 1662 volgden nog meerdere kleine versies in Frankrijk, Engeland en Duitsland.

De lange looptijd van dit werk in haar diverse uitgaven levert op zich ook een prachtig beeld van een evoluerende maatschappij. De honderden verschillende gravures die in de opeenvolgende edities verschenen, geven een gedetailleerd overzicht van de ontwikkeling van de Nederlanden en haar voornaamste steden. Daar waar in de eerste edities de steden nog omweld waren met veelal eenvoudige middeleeuwse verdedigingsmuren, verandert dit stapsgewijze maar uiteindelijk volledig in de zeventiende-eeuwse stadszichten. De steden, zeker in het Noorden, hebben zich explosief uitgebreid en werden voorzien van moderne omwallingen met ruimere grachten en zware driehoekige kantelen. Deze nieuwe verdedigingstechniek was noodzakelijk wegens de grotere schotwijdte van de artillerie.

8. Bronnen in de ruimste zin en verdere kruisbestuiving

Welke waren de bronnen voor de Beschryvinghe? Vooreerst zijn er enkele algemene bronnen. Uit eigen regio is dit Jacob van Deventer, landmeter, die op basis van de triangulatie uitgewerkt door Frisius, reeds tussen 1536 en 1545 de vorstendommen Brabant, Holland, Gelre, Friesland en Zeeland op kaart zette. In 1545 beopdrachtte koning Filips II hem met de taak om de steden van de Nederlanden op kaart te zetten. Tot aan zijn dood in 1575 werkte van Deventer aan dit majestueus project, dat meer dan 250 plattegronden op schaal 1:8.000 zal kennen. Een tweede centrale figuur is Jacques Surhon, de enigszins miskende cartograaf uit Franstalig België. Zijn directe invloed is onmiskenbaar dankzij zijn afbeeldingen van de graafschappen Luxemburg (1551), Artesië (1554), Namen (1555) en Henegouwen (1572). Een derde basisbron is Sebastiaan Münster. Hij werd al vermeld in het kader van de Europese kruisbestuiving. Dan zijn er enkele specifieke bronnen. Zo stond de grote tiendelige wandkaart van Marcus Gerard van Brugge uit 1562 voorbeeld voor het zicht van dezelfde stad in de Beschryvinghe.

Wie heeft Guicciardini op zijn beurt beïnvloed? Uiteraard beïnvloedt Guicciardini in de eerste plaats de grootmeesters Ortelius en Hogenberg. Zonder afbreuk te willen doen aan zijn geschiedkundige bijdrage, is zijn rol als voorloper voor de grootmeesters allicht zijn belangrijkste bijdrage op cartografisch gebied: quasi alle eerste kaarten van de vorstendommen (voor Ortelius) en de steden uit de Nederlanden (voor Braun Hogenberg) zijn ten dele gebaseerd op het werk van Guicciardini.

En dan volgen decennia van kruisbestuiving. Maar door het enorme succes van zowel het *Theatrum Orbis Terrarum* als het *Civitates Orbis Terrarum* stond de Beschryvinghe al meteen in de schaduw. De kruisbestuiving wordt in feite een eenrichtingsverkeer, dat ervoor zorgde dat de Beschryvinge zoveel decennia nog werd uitgegeven.

Braun Hogenberg, Aken 1572 voor uitgave Plantijn 1581.

Braun Hogenberg, Ieper 1575 voor uitgave 1581.

Braun Hogenberg, Delft 1581 voor uitgave Plantijn 1581.

Braun Hogenberg, Tienen 1581 voor uitgave Plantijn 1582.

De kaarten uit de Guicciardini's uitgaven van Blaeu zijn uiteraard veelal gebaseerd op eigen werk.

Ter vereenvoudiging van de lezing van dit artikel volgt hierna een kort overzicht van de belangrijkste uitgaven (zoals hierin besproken):

Uitgave	Jaartal	Drukker	Plaats	Taal	Formaat
1	1567	Silvius	Antwerpen	Italiaans	Folio
2	1567	Silvius	Antwerpen	*Frans	Folio
3	1567	Silvius	Antwerpen	Frans	Folio
4	1580	Henricpetri	*Basel	*Duits	Folio
5	1581	Plantin	Antwerpen	Italiaans	Folio
9	1609	Claesz	*Amsterdam	Frans	Folio
11	1611	Blaeu	Amsterdam	*Nederlands	Folio
13	1613	Jansz	Arnhem	Frans	*oblong
19	1634	Blaeu	Amsterdam	Latijn	*duodecima

* = primeur

9. Is het niet vreemd...

De Beschryvinghe van Lodovico Guicciardini staat nooit centraal bij cartografische studies, haar kaarten komen weinig aan bod bij tentoonstellingen. Maar is het niet vreemd dat dit werk en deze man zo relatief onbekend zijn, terwijl ze echt wel een centrale plaats innemen in de cartografie van de Nederlanden? Guicciardini als doorgeefluik van vroegere cartografen, naar de topmeesters uit de Lage Landen. Is het niet vreemd dat de grootste cartografen uit de Nederlanden in de latere edities substantiële bijdragen leverden aan de Beschryvinghe? Is het niet vreemd dat dit werk, ondanks eerder beperkte tekstuele aanpassingen toch zo populair bleef? Misschien is het omdat zoveel mensen, toen en nu, gewoon even willen genieten van ... zoiets als het liefelijke zicht op Veere (uitgave Blaeu 1612) ...

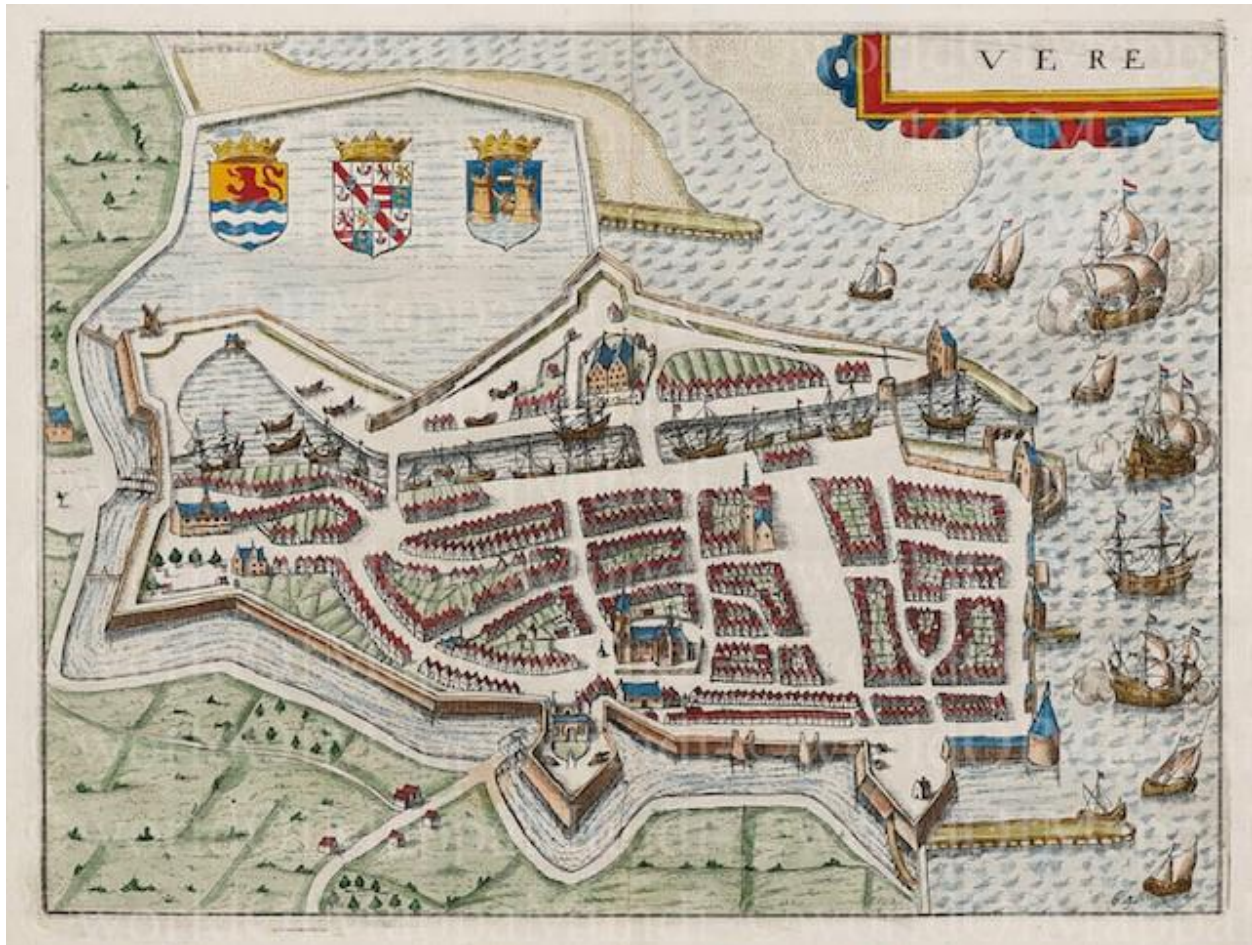

Fig. 4
Het liefelijke Veere (uitgave Blaeu 1612)

Literatuur

- Bracke, W., *The maps of the early editions of Guicciardini's Descrittione di tutti i paesi bassi*, in *Maps in History*, uitgave van The Brussels Map Circle, 2018, p. 11 tot p. 16.
- Deys, H., et al., *Guicciardini Illustratus: Kaarten en Prenten in Lodovico Guicciardini's "Beschrijving van de Nederlanden"*, HES Publishers, 't Goy - Houten, 2001, 396 p., ISBN 90-6194-089-3.
- King, G., *Miniature Antique Maps*, Tooley Adams & Co., Oxon, Wallingford, 2003, 223 p., ISBN 0-9545098-0-3.
- Schilder, G., *Monumenta Cartographica Neerlandica*, Canaletto/Repro-Holland, Alphen aan den Rijn,

- Volume 4: descriptions and facsimiles of the single-sheet maps and topographical prints published by Willem Jansz. Blaeu, 364 p., ISBN 90-6469-660-8.
- Volume 6: Dutch folio-sized maps with decorative borders in the period 1600 to 1660, 452 p., ISBN 90-6469-749-3.
- Van den Broecke, M.P.R., *Ortelius Atlas Maps: an illustrated guide*, HES Publishers, 't Goy - Houten, 2011, 708 p., ISBN 90-6194-308-6.
- Van der Heijden, H.A.M., *Oude kaarten der Nederlanden (1548-1794): Historische beschouwing, kaartbeschrijving, afbeelding, commentaar / Old maps of the Netherlands, 1548-1794: An annotated and illustrated cartobibliography*, Canaletto/Repro-Holland; Universitaire Pers, Alphen aan den Rijn (Canaletto/Repro-Holland); Leuven (Universitaire Pers), 1998, 2 volumes, 892 p., ISBN 90-6469-740-X (Canaletto/Repro-Holland), ISBN 90-6186-909-9 (Universitaire Pers).
- Zwager, *Lodovico Guicciardini en zijn Beschrijvinghe van alle de Nederlanden*, Facsimile (met bijlage) van de 1612 uitgave, Amsterdam, 1968.

Voetnoten

1. Van de zeventien prenten en kaarten waren er vijftien op basis van houtsnede en slechts twee op basis kopersnede vervaardigd.
2. Willem Blaeu is de vader van de bekendere Johannes Blaeu, uitgever van de formidabele Atlas Maior.
3. De bekendste diplomaat uit de familie is Francesco (oom van Lodovico), die onder andere in dienst was van de Medici pausen Leo X en Clemens VII. Hij was de auteur van het politieke werk *Ricordi*, te vergelijken met Machiavelli's *Il Principe*.
4. De Tiende Penning was een omzetbelasting van 10% op de verkoop van roerende goederen (eten en drinken, kleding enz.).
5. Deze belasting lastens eigenaren betrof een heffing van 20% op de huurwaarde van onroerende goederen.
6. Het lovend grafschrift werd in 1719 hernieuwd, maar er blijft thans, helaas, niets van over.
7. Dit werk had een zeker succes: naast de originele Latijnse versie kwamen nog twee Venetiaanse en twee Duitse edities ervan op de markt.
8. De zeventien kaarten betreffen: De Nederlanden, Brabant, Leuven, Brussel, Antwerpen, Antwerpen (kathedraal), Antwerpen (stadhuis), 's-Hertogenbosch, Mechelen, Holland, Amsterdam, Vlaanderen, Gent, Brugge, Ieper, Henegouwen en Luik (stad).
9. Deze voorstelling kwam ook voor bij Pieter van der Beke en bij Mercator. Het zinnebeeldt de vier heren van het vorstendom: Pamele, Cisoin, Heine en Bouelaere.
10. Het betreft de uitgave van Tungris uit 1628.
11. Zoals een stadszicht van 's Hertogenbosch en een plattegrond van Brugge.
12. Het betreft hier drukken met een verkorte inhoud, uittreksels of uitgaven zonder enige illustraties.
13. Geboren in 1578, misschien in Leuven; mede-uitgever met Jodocus Hondius van de Mercator-Hondius atlas.
14. De eerste Franse uitgave dateert uit 1567 en was de tweede editie van het werk. De tekst van Guicciardini was hiervoor vertaald door de Bellefrost.
15. St. Gen. nr. 3168, fol. 593 v.
16. De eerste versie in het Nederlands dateert pas uit 1612; blijkbaar zouden de uitgevers voorheen geoordeeld hebben dat een Nederlandstalige editie niet rendabel zou zijn.
17. Dit is het kleinste boekformaat van 24 bladzijden op een vel drukwerk.
18. In dit boektype is de rugkant korter dan de breedte.
19. De steden hierin weergegeven zullen een grote invloed spelen bij de latere aanmaak van de versieringen op cartes-à-figures door andere cartografen. Zo bijvoorbeeld: de afbeelding van Middelburg voor de kaart van Henricus Hondius van de XII Provinciën uit 1631; of de afbeelding van 's Hertogenbosch voor de kaart van Visscher van Brabant uit 1622; of deze van Gent voor de Vlaanderen kaart van Visscher uit 1621; of het zicht van Leeuwaarden voor de kaart van van Geelkerken van Friesland uit 1618; of de zichten van Roermond en Arnhem voor de kaart van Janssonius en H. Hondius van Gelderland uit 1629